

Erdély dicsőségéről – 425 év távlatából

Id. NYIREDY SZABOLCS

Török Tamás emlékének

Bár családom Székelyföldről származik, magam már Budapesten születtem az első világháború után. Így az elemi iskolától az egyetemig bezárólag minden tanulmányomat fővárosunkban végeztem. Nagyon szerettem a történelmet, de emlékezetem szerint – s ebben több kortársam is megerősített – soha egyetlen szót sem hallottunk történelemórákon „Tordá”-ról, vagyis a vallásszabadság gondolatának és törvénybe iktatásának magyar földön való megszületéséről. Ebben feltehetően kulcsszerepe volt az akkori Magyarország hivatalos történelmét fémjelző Hóman-Szekfű-féle Magyar Történet című munkának, mely szerint „hiába szólt az ediktum a türelemről, ha hatása olyan rövid életű volt, hogy életre kelte után néhány évvel kemény megtorlásokat hoztak vallási ügyekben. (...) Az ediktumot Szekfű rossz példát adó lázadásnak tekintette az »Istentől rendelt hatalom ellen« (...); eléggé egyértelműen elítélte és kicsinyítette jelentőségét” – amint Török Tamás Torda című írásában a Hittelben (1993/3. sz.) kifejti.

Gondolkozunk csak el egy kicsit: Az 1848/49-es, vagy az 1956-os forradalom és szabadságharc elhallgatása, meg nem történnétek tekintése indokolt lett volna, illetve lenne csak azért, mert utánuk – reakcióként – a megtorlás esztendei következtek?

Kétségtelen, hogy az 1986-ban megjelent háromkötetes Erdély története című munka új fezetetet nyitott az Erdéllyel kapcsolatos történelem, kutatási eredmények, valamint értékelések rögzítésében. De az elhallgatás bűvköréből még ez a munka sem tudott kilypni: Amikor 1987. február 12-én a Kossuth Klubban tartott eszmecsere során kifejtettük, hogy hiányoljuk az 1568-as tordai országgyűlés ismertetését, a fejezet írójától azt a válszt kaptuk, hogy „az 1548-ban megszületett törvényt ítélte kiemelendőnek, mely először foglalkozott a vallási megosztottság jelenségével, s azt szentesítette”. A mű 1989-ben ugyancsak az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent – rövidített – átdolgozása (Erdély rövid története) pótolta az említett hiányosságokat. A Művelődés és reformáció. A vallási türelem című fejezetéből idézünk:

„Az 1560-as évek végére tehát Erdély vallási viszonyai igencsak szokatlan képet mutatnak: három protestáns felekezet is létezik benne, sőt a katolicizmus sem tűnt el teljesen: a csiki és háromszéki székelyek, valamint a Részek nemességeinek egy része mindvégig megmaradt ősei hitén. A románok többsége pedig megmaradt ortodoxnak.

Erdélyi sajtóság, hogy itt szervezett vallásüldözésre gyakorlatilag sosem került sor. A katolikusnak maradt öreg János király (*Szapolyai János* – a szerk.) egyfajta bölcs türelemmel viselkedett hittételek fölött marakodó papja iránt. György barátot nyersebb természetű nagy ritkán erőszakos cselekedetekre is ragadta, s ő hozatta az utolsó, a vallási újításokat eltiltó törvényt is (1545). Az 1548-as tordai országgyűlés azonban már elismeri az evangélikusok létezését, s csak a további újításokat tilalmazza.

A két, eredetileg »bevett felekezet« közül 1556 után a katolikusok háttérbe szorulnak, közben megerősödik a kálvini, majd az antitrinitárius irányzat. Az 1568-as országgyűlésen pedig II. János (alias *János Zsigmond* fejedelem – a szerk.) törvényt hozat az evangélium hirdetésének és magyarázatának teljes szabadságáról, mert az hit Istennek ajándéka. Bár a törvény a katolikusokra nem vonatkozott, olyan, Európában páratlan szellemi szabadságot teremtett, amelyben a kolozsvári teológus-csoport (Dávid, Paleo-

logus, Glirius) a hit legkényesebb kérdéseit is feszegethette. A nekiszabadult újítókát előbb maga II. János próbálta újabb törvénnyel fékezni, azután *Báthory István* a törvény mellé még szigorú könyvcenzúrát is életbe léptetett. A teológiai nyugtalanság csökkent, közben az uralkodó megmentette a katolicizmust – így végeredményben állandósult egy kisebb fajta csoda: egy országban, egy időben négy elismert felekezet élt egymás mellett, többé-kevésbé békésen. A görögkeleti egyházat pedig, bár nem tekintették egyenrangúnak, azért megtűrték”.

A munka idegen nyelvű fordításai külföldi reprezentálásra hivatottak. A német kiadás *Kurze Geschichte Siebenbürgens* (1990), a francia *Histoire de la Transylvanie* (1991) címmel jelent meg, az angol sajtó alatt. Ezt a célt szem előtt tartva viszont a szöveg megítélésünk szerint sajnos nem domborítja ki az esemény világtörténelmi jelentőségét.

De napjainkra társadalmi és politikai szempontból is sok mindenben túlléptünk, ideje tehát, hogy a vallásszabadság törvénybe iktatásával kapcsolatban is megváltozzék, a realitásokhoz igazodjék közgondolkodásunk. Lássuk: Hogy áll ez a kérdés?

A tordai országgyűlés: 1568. január 6-13.

A magyarországi sajtóban az utóbbi évek során 1993. január 18-án jelent meg az első cikk az 1568. évi tordai országgyűlésről. Elsőként a világon Tordán: vallási türelem címmel a Magyar Nemzet hasábjain. *Hankó Ildikó* a nevezetes évforduló kapcsán igen szépen és tárgyilagosan ismertette az eseményeket. Történelmi visszaemlékezését ezekkel a sorokkal zárta: „Az elmúlt héten ünnepélyes keretek között emlékeztek meg Tordán a nevezetes évfordulóról. Szolgáljon az is évtizedeken át megtört nemzettudatunk erősítésére, hogy ez a vallásmentesített törvénybe iktatásával Európában arról, hogy tud és akar együtt élni más vallást követő testvéreivel”.

A Népszabadság 1993. február 24-i számában közölte január elején küldött kéziratom alapján A tordai országgyűlés címmel reflexióimat, melyeket a lap egyik korábbi számában megjelent cikkhez fűztem. Írásomban annak a vágyamnak adtam kifejezést, hogy „Jó lenne, ha beleívódnék a magyar köztudatba, hogy létezik egy olyan fogalom – a türelem – amelyről unos-untalan hallhatunk a rádióban és a televízióban, olvashatunk a sajtóban (bár megélését a közéletben sajnos igen sokszor nem tapasztaljuk), melynek törvénybe iktatásával hazánk nemcsak Európát, hanem az egész világot megelőzte, mégpedig abban a korszakban, amikor máglyán égették meg az „eretnek”-eket (pl. 1553-ban Genfben *Szervét Mihály* spanyol reformátort) és Franciaországban ezerszámra megszárták le a hugenottákat, a kor francia protestánsait (Párizs, 1572. augusztusi Szent Bertalan-éj). S megemlítettem azt is, hogy az erdélyi magyar köztudat az 1568. január 6-tól 13-ig tartott gyűlést nevezi „a tordai országgyűlés”-nek. Ennek a tordai országgyűlésnek a kiemelkedő voltát tanúsítja az is, hogy a múlt század végén Torda-Aranyos vármegye és Torda városa a millenniumra éppen ennek az országgyűlésnek festette meg azt a jelenetét a korszak neves festőművészeivel, *Körösfői Kriesch Aladárral*, amikor *Dávid Ferenc János Zsigmond* fejedelem és az erdélyi rendek jelenlétében kihirdeti a vallási türelmet és a lelkiismereti szabadságot. A törvény szövege „önmagáért beszél”, magyarázni, kommentálni tehát fölösleges lenne; idéznünk azonban – akárhányszor is – kell:

„Urunk ő felsége miképen ennek előtte való gyűlésibe országával közönséggel az religió dolgáról végezött, azonképen mostan és ez jelen való gyűlésébe azont erősíti, tudniillik hogy midőn helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerént és a község ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel nem kényszerítse az ő lelke azon meg nem nyugodván de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik, ezért pedig senki a superintendensek közül se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől, az elébbi constitutiók szerént, és nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal, avagy helyéből való priválással fenyőgessön az tanításért mert az hit Istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás Istennek ígéje által vagyon.”

Torda, 1993. január 13.

A megemlékezést abból az alkalomból írtam, hogy 425 évvel ezelőtt zajlott le a nevezetes országgyűlés, s e jubileum alkalmából az erdélyi Unitárius Egyház január 13-án ünnepélyes rendkívüli főtanácsi ülést tartott Tordán.

Kovács Lajos kolozsvári unitárius püspök megnyitó beszédéből közöljük az alábbiakat: „...Lelki szemeink elé próbáljuk idézni azt a 425 esztendővel ezelőtt, 1568. január 6. és 13. közötti napokban végbement történelmi jelentőségű eseményt, a tordai országgyűlés határozatát, mely a lelkiismereti és vallásszabadság törvényét kimondva, az unitarizmus állami elismerését és egyházunk megalapítását jelentette. Ennek az egész Európában példa nélkül álló történelmi eseménynek a középpontjában a XVI. század nagyszerű hősi világának kiemelkedő személyisége, az erdélyi reformáció egyik legkiválóbb képviselője, *Dávid Ferenc* áll. Mert egyházunk alapítója és első püspöke példaképe az igazság és világosság felé nehéz lelki tusák, gyöttrő vívódások árán fokozatosan közeledő rendkívüli vallástörténeti személyiségnek. Mindent elsöprő erővel lángolt lelkében az igazság szüntelen, fáradhatatlan keresése, az igazság utáni olthatatlan lelki és szellemi szomjúsága, mely egész reformátori munkáját meghatározta. Ehhez a szüntelen, lázas kereséshez természetszerűen, szervesen kapcsolódott a szabadság iránti szent rajongása, mely a tordai országgyűlés nagyszerű határozatában csúcsonyosodott ki és a türelmesség nemes eszméjével elszakíthatatlanul egybeforrva, nevét hallhatatlanná tette...”

Dávid Ferenc

Hely hiányában itt sem életrajzot, sem életművet nem ismertethetünk, ezért csak néhány vázlatos adatot közlünk, valamint néhány protestáns egyháztörténelmi és magyar irodalmi forrásból idézünk, utóbbiakat *Török Tamás* Unitáriusok című könyve (1992) alapján.

1520 körül született Kolozsvárt szász nemzetiségű apa (Hertel David) és magyar anya gyermekeként. Apja keresztnéve után – a kor szokása szerint – Franciscus Davidis-nak, illetve Dávid Ferenc-nek nevezte magát.

Erdélyben megkezdett teológiai tanulmányait az oderamenti Frankfurtban és Wittenbergben folytatta öt esztendőn keresztül. Ekkor vált a reformáció hívévé. Reformátori tevékenysége beilleszkedik az erdélyi reformáció fejlődéstörténetébe.

Erdélyben először a lutheri reformáció vert gyökeret az 1540-es években, melyhez a szász nemzetiségű közösség csatlakozott. Dávid Ferencet 1557-ben a magyar lutheránusok püspökévé választották. Az 1550-es évek végén a lutherinél radikálisabb helvét (svájci), vagy sacramentárius (azaz kálvini) reformáció jelentkezett; a magyarság többsége a hitújulásnak ezt a formáját fogadta el; ennek lett Dávid Ferenc a püspöke.

Az új vallási helyzetet fejezte ki az 1548., majd az 1564. évi tordai országgyűlés, amikor a reformáció lutheri, majd kálvini irányát nyilvánították bevett vallásnak és követőiknek szabad vallásgyakorlatot biztosítottak.

1568-ban elvi alapon – és nem valamely felekezet számára – mondta ki a tordai országgyűlés a vallásszabadságot.

János Zsigmond fejedelem halála (1571) után a katolikus Báthoriak kerültek az erdélyi trónra, akik a reformációt „befejezett”-nek tekintették – Dávid Ferencről eltérően, aki a „semper reformanda” elvét vallotta és élte meg –, s ezért 1572-ben, az országgyűléssel megtiltották a további „vallási újítást”. A fejedelmi papságból kitalított Dávid Ferencet krisztológiai tanaiért perbe fogták és holtig tartó várfogságra ítélték. Déva várának cellájában, 1579. november 7-én halt meg.

Révész Imre református püspök egyháztörténelmi munkájában (1925) így ír: „(...) az antitrinitarizmus (...) hatása akkor dagad meg egyszerre, amikor *Blandrata György*, *János Zsigmond* udvari orvosa, a műkedvelő teológus, aki a vértanú *Servet Mihály* radikálisan, s a *Socinus Faustus* higgadtan szentháromság-ellenes tanaiért lelkesedett, megnyeri e fölfogásnak Dávid Ferencet, az erdélyi református egyház szervezőjét, a fejedelem udvari papját. Ez a szász eredetű lángezü ember, aki a reformációhoz már érett férfi ko-

rában csatlakozott, szóközi képessége és kitűnő magyar tolla révén természetes vezetőjévé lett az erdélyi protestánságnak. Azonban kielégíthetetlen igazságszomja egyetlenegy határozott reformátori irány mellett sem engedte sokáig megállapodni. Miután ő maga mohón fölcsizta az antitrinitárius nézeteket, csaknem ellenállhatatlan vitázó képességével, s a tömegek lelkét is főként befolyásoló szónoklataival úgyszólván az egész erdélyi reformátusságot pártjára hódította. Az antitrinitárius irány (melynek későbbi és mai unitarizmus elnevezése csak a XVII. század elejétől került forgalomba) csakhamar önálló egyházzá szervezkedik és az állami elismertetést is elnyeri.

Zoványi Jenő református egyháztörténetírő 1977-ben megjelent ismert kötetéből: „A Dávidéktól Méliuséknak tett ígélet már különben is önként folyt az általa állandóan hangoztatott türelmességből, de ekkorra már egyenesen az ország akaratán alapult. Az 1568. január 6-ától 13-áig tartó tordai országgyűlés ugyanis egy bizonyos irányban örök dicsőségére szolgáló törvényt hozott a protestánsok vallásszabadságáról, mely amennyire magán hordja Dávid egykori gondolkozásmódjának minden ismérvét, éppen annyira tanúságot tesz arról, hogy midőn az határozatba ment, még csak közel sem lehetett Mélius (...) A törvény az 1564. évi törvény szellemének továbbfejlesztésével az összes protestánsok bárminő vallási hitének védelmére a következőket mondá ki egyidejűleg.”) A törvény szövegének idézése után Zoványi még megállapítja: „A törvény tehát nemcsak szabadságot adott lelkészeknek és gyülekezeteknek egyaránt, még az előre irányuló hitbéli felfogásokra is, hanem ennek érdekében még a földesúri jogokat is korlátok közé szorította.”

Horváth János irodalomtörténész: „Dávid Ferenc a XVI. század legsajátabb, s egyik legérdekesebb fia (...) Engedékenyebb volt másoknál: érvektől engedte magát meggyőzteni, s volt képessége érvekkel másokat meggyőzni. Az a szerszám, mellyel az első reformátorok láttak munkájukhoz, az ő kezében nagyon is éles volt, s végül is elevenbe vágott. De ő küldetést látott abban, hogy a másoktól csak részletenként megkezdett reformációt teljesen végrehajtsa.”

Féja Géza: „A protestantizmus megalapítóinak alkotó hősiességét a protestantizmus örök ritmusává akarta tenni (...) Ő a szellemi szabadság első vértanúja magyar földön”.

Barlay Ö. Szabolcs Romon virág című a Mohács utáni reneszánszot tárgyaló kötetében Dávid Ferencet korabeli ellenfeleinek dicsérő szavaival jellemzi: „Leleszi és Szántó mindig elismerte és félelmetesnek nevezte Dávid jártasságát a Bibliában” és hogy alkotó elméről van szó, azt Barlay saját jellemzése erősíti, amikor „ragyogó szellemi frisséssel megáldott” embernek nevezi a püspököt.

Németh László így ír róla: „A forradalom eleven szelleme. Hatalmas tehetség, aki katolikus neveltetését elrúgván, hitek és kételyek forgószelén repül a dévai börtönig. Az apja varga volt, s pályája demokrata karrier. Tömegeket delejez, öreg tudósokat ránt magával. Befelé örökös újrakezdő hév, kifelé ellenállhatatlan meggyőző erő”.

Passuth László: „A kor Erdélyének eleven szene Dávid Ferenc. Az okosságot jelképező kígyónak és a béke galambjának evangéliumi jegyében bontotta ki a vitát a régi, pápas tudomány és az új evangélium pártjai között. a pápas nem a római katolikus hitet jelentette ebben az esetben, hanem a reformáció maradibb, ortodoxabb szárnyát. Az új evangélium már az unitárius vallás kibontakozását jelentette anélkül, hogy az alakulóban lévő új felekezet neve elhangzott volna”.

János Zsigmond

A Világszövetség 1993. április 27-i számában *Csetri Elek* Erdélyi türelemtörténet című cikkében írja: „Erdély a vallási béke szigete volt, ahol a katolikus uralkodó szemeláttára kerültek többségbe a protestánsok. (...) János Zsigmond jelenlétével megvolt a legfőbb személyi feltétel a vallási kérdés erdélyi rendezésére. Erre tette hivatottá neveltetése és felfogása, amiben édesanyjának, Izabellának is fontos szerepe volt. A királyné maga is reneszánsz uralkodónő. (...) Reneszánsz udvari világot teremtett maga körül, s ebben a szellemben növekedett ifjává János Zsigmond. (...) Noha (János Zsigmond) kezdetben tettekre szülő uralkodónak mutatkozott, valójában sem a politikai cselekvések, sem a harci diadal nem vonzzák különösebben. Annál nagyobb gyönyörűséget talál a kultúrában. Tá-

volba tekintő szemével, elmélyedő, szinte melankóliába hajló természetével leginkább a teológia érdekelte és a hitviták szenvedélyes résztvevőjévé tette. Átélt a protestantizmus különböző áramlatait, s a maga korában szabadgondolkodónak számított, végül az unitarizmust fogadta el.

A Tordán tartott megemlékező szimpózium legfigyelemreméltóbb gondolatait Szabó Árpád kolozsvári unitárius teológiai rektor mondta ki Vallásszabadság és unitarizmus című előadásában 1993. január 13-án: „Jelen helyzetünk felvázolását, ünnepontó szándék nélkül, ezzel a kérdéssel kezdem: miért van az, hogy a vallásszabadság eszméje és annak érvényesülése elsősorban a kis csoportok, közösségek, más szóval a vallási kisebbségek számára létkérdés? Mielőtt válaszolnék, a kérdés tükrében megállapíthatjuk együtt, hogy az 1568-i tordai ediktumnak éppen az a tény ad rendkívüli jelentőséget és értéket, hogy akkor született és annak az unitárius hitnek eszmei hatására, amely történelme legragyogóbb és legsikeresebb korszakát élte akkor. Nem létét akarta tehát ezáltal biztosítani, hanem érvényt szerezni a lekiismereti szabadságnak és a keresztényi szeretetnek”.

Jelen írás szerzőjének igaz öröme szolgál, hogy napjaink történései igazolják a Népszabadságban leírt álláspontját és ott közölt vágya is teljesülni látszik.

Torda, 1993. március 20.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület szervezésében Erdély valamennyi keresztény/keresztyén egyháza közösen emlékezett meg az 1568. évi országgyűlésről.

A magyarországi sajtóban március 22-én jelent meg az első tudósítás a Népszabadságban. A lap „Szenvedjük el egymást szeretettel. Ünnep Tordán a vallásszabadság meghirdetésének 425. évfordulóján” címmel méltatja a történelmi eseményt. Az ünnepi rendezvényen résztvevő egyházi vezetők valamennyien hangsúlyozták, hogy a tordai törvények szellemének meghatározónak kell lennie a jelenre is; annál is inkább, mert 1993-at a brassói RMDSZ-kongresszus a tolerancia évének nyilvánította. A romániai magyar keresztény egyházak előjáróinak hívására háromezren gyűltek össze a csaknem fél-évezredes múltra visszatekintő tordai katolikus templomban, ahol 1568-ban az erdélyi országgyűlés a világon elsőként mondta ki a vallások közötti egyenlőséget és intett kölcsönös megbecsülésre és toleranciára. Kovács Lajos unitárius püspök kiemelte: a vallásszabadság manák szóló üzenete a türelmesség: ápolni kell azt, ami közös, becsülni kell mindazt, ami a másé: „Szenvedjük el egymást szeretettel”.

A tordai unitárius templomban rendezett tudományos ülésszakon magyar, román és német történészek a vallásszabadság kihirdetéséhez kapcsolódó szakdolgozataikat olvasták fel. *Pozsgay Imre* rámutatott: a magyar demokráciát nem kell licencek alapján építeni, hisz Torda csaknem félévezredes példával bizonyítja, hogy miként lehet a közösséget a sokféleségben megteremteni”.

Az Új Ember című katolikus hetilap április 11-i számában „Csakis a tolerancia és a tisztelet szellemében. Ünnepi megemlékezés Tordán” címmel számol be a március 20-án lezajlott ünnepségről. *Birtók József* tudósító kiemeli: „Először történt meg az erdélyi katolikus egyház történetében – a történelmi évforduló szellemében híven –, hogy valamennyi történelmi egyház (a szbeeni száz év evangélikusok is!) püspökével képviseltette magát egy katolikus templomban tartott közös istentiszteleten.

A jeles hazai és külföldi személyiségek között jelen volt *Csoóri Sándor*, a Magyarok Világszövetségének elnöke (...) A léleken a tordaiakkal együtt ünneplők nevében táviratot, levelet intéztek a résztvevőkhez *Jeszenszky Géza*, Magyarország külügyminisztere, *Paskai László* bíboros, esztergomi érsek, *Hegedűs Lóránt* református püspök.

1568. január 6-13. között zajlott az a jeles országgyűlés, amelynek határozata századokkal előzte meg korát. Egy vallásháborúktól, hitelvi csatározásoktól megosztott Európában nem csupán békét hirdetett a bevett vallások között, de eltekintett a „cuius regio, eius religio” elvétől is, s ezzel tulajdonképpen a lelkiismereti szabadságot deklarálta. Közeli négszáz esztendőnek kellett eltelnie, hogy a történelmi sebek annyira behegedjenek, a fogalmak és indulatok letisztuljanak, hogy tudatosodjon: a hibás, néha egyenesen szégyenletes cselekedetek nem az egyház tanításából, hanem az állammvallással lett ke-

reszténység (ennek bármelyik felekezete!) hatalmi pozíciójából adódtak. Évszázadok kellettek, hogy lehetővé váljék a vallásszabadság mai értelmezése, amely nem a hatalom igényével, hanem a szolgálata szellemében hirdeti meg ezt az alapvető emberi jogot.

Különös fontossággal bír ebből a szempontból a II. Vatikáni Zsinat *Dignitatis humanae* című okmánya, amely minden vallás gyakorlására (azoknak a vallási előírásoknak a kivételével, amelyek sértik a közösség javát, az emberiséget, vagy az erkölcsi rendet) szükségesnek tartja a lelkiismereti szabadságot, ezzel együtt pedig a külső kényszertől való mentességet.

A tudósító kiemeli, hogy „a tordai megemlékezéseknek sokkal több utalásuk volt a ma, a ma embere, a mai politikusok számára (...); figyelmeztetett erre az igen heterogén közönség is, amely nemcsak érdeklődött, hanem jelenlétével demonstrált-tüntetett is a szabadság – mindenfajta szabadság – és a tolerancia – mindenfajta tolerancia – mellett”. S a vallási tolerancián túlmutatva hivatkozik a lap a tordai születésű *Ion Ratiu* parasztpárti román képviselő felszólalására: „Rendkívül fontos lenne, hogy legalább napjainkban alkalmazzuk ezeket az elveket, s nem csupán az akkori történelmi egyházak viszonylatában. Meggyőződésem, hogy a demokrácia egyetlen megvalósítása a tolerancia, a kölcsönös tisztelet. S ez minden téren – a politikai mezőnyben is – érvényes. „Külön említést érdemel *Paul Philippi* nyugalmazott teológiai tanár, rektor, a Romániai Németek Demokratikus Fórumának elnöke igen kemény fogalmazása: Aki a Tordán meghirdetett elveket nem követi, az Erdélyben bitorló”.

Budapest, 1993. március 22.

Ezen a napon a magyar Országgyűlés elnöke, *Szabad György* történészprofesszor, napirend előtt méltatta az 1568-as tordai országgyűlés határozatát, (az Országgyűlés 1993. évi tavaszi; március 22-23-i ülésének jegyzőkönyve, 25155 hasáb) az alábbiakat mondván:

„Tisztelt Országgyűlés! Indokolt, hogy napi teendőink előtt röviden emlékezzünk és emlékeztessünk egy történelmi tette, arra, amely emlékezetessé teszi a tordai országgyűlés 1568-ban hozott határozatát.

Tisztelt Országgyűlés! 1568-ban a tordai országgyűlés, tudunkkal és a világ történettudománya, egyháztörténete – de azt kell mondanom: a szabadságjogokért vívott küzdelem története szerint is – elsőként mondta ki törvényhozó testületként a vallás- és lelkiismereti szabadságot azzal, hogy követelményként állította fel a szabad vallásgyakorlatot, eltiltva minden földi hatóságot az egymástól különböző felekezetek bármelyikének üldözésétől.

Ezzel a tétellel, amellyel korának megfogalmazása szerint, de korlátokat a kimondott tételek érvényesítésében nem alkotva, olyan kivánalmat, követelményt fogalmazott meg, amely Bethlen Gábor erdélyi fejedelemsége idején virágzott ki. De tovább is élt, újra és újra megkísérelte az ellenáramlatokkal szemben érvényesülését Rákóczi szabadságharca idején, majd a reformkorban és 1848-ban, hogy eljusson végső törvényes megfogalmazásáig.

Amikor büszkén tekintünk erre a korai kezdeményezésre, legyen szabad emlékeztetni rá, hogy 1568 több mint egy évszázaddal előzte meg *John Locke* nevezetes, a toleranciáról írt leveleinek megjelentetését, és több mint két évszázaddal azt, hogy óceán mindkét oldalán irányadó törvényhozó testületek jogszabálygyűjteményekbe emelték – persze már fejlesztett formában – a tordai országgyűlésen kimondott elveket.

Indokolt tehát, hogy mi ezekre most emlékezzünk és emlékeztessünk”.

A képviselők ezt követően úgy döntöttek, hogy sürgősséggel napirendre tűzik a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló törvény módosítását.

A legutóbbi hónapokban a magyar sajtóban többször is olvashattunk „különböző töltesű” cikkeket, riportokat és interjúkat a vallásszabadsággal összefüggésben. Megemlíteném tartom *Horváth Pálnak*, az MTA Filozófiai Intézete munkatársának előadását a Kossuth Klubban, melynek címe Vallásszabadság és vallásszabadoság – tolerancia és közömbösség volt. Ugyanezen alkalommal *Földesi Tamás*, az ELTE Jogi Karának professzora kifejtette, hogy „a vallásszabadság jogi meghatározásának nincsenek éles kon-

túrjai” és úgy vélte, hogy „törvényi szinten nem helyes megkülönböztetni az egyházakat”, valamint, hogy „nem kívánatos ellenséggépet felvázolni a kisegyházakról, ha egyébként büntetőjogi tény nem áll fenn”. (*Magyar Nemzet*, 1993. június 7.)

Egy törvény megalkotása, vagy módosítása az országgyűlés tagjainak igen-igen felelősségteljes kötelessége – azért is, mert egy törvény szövegéből és szelleméből egy ország életének és mentalitásának képe tükröződik vissza.

Bízunk benne, hogy a törvényhozást olyan elvek fogják vezérelni, amelyeket pl. az erdélyi Unitárius Egyház rendkívüli Főtanácsának ez év január 13-án kelt Ünnepi nyilatkozata is tartalmaz: „Az emlékezés ünnepi hangulatában szilárd meggyőződéssel valljuk, hogy 'A hit Isten ajándéka', vállaljuk a vallásszabadságot és teljes odaadással küzdünk ennek az alapvető emberi jognak tiszteletben tartásáért és korlátlan érvényesítéséért”, s ami a II. Vatikáni Zsinat előbbiekben idézett okmányában foglaltaknak is megfelel.

Bízunk benne továbbá, hogy a jövő történéseinek, tankönyvíróinak és tanárainak sem fog kikerülni ezek után a látómezejéből a tordai országgyűlés.